

Filosofie pro lidi?

Rozhodně nelze otázku chápat tak, jako by šlo ve filosofii především o to, aby byla lidem k něčemu užitečná. To by pak byla falešně položená otázka. Filosofem je ten, kdo se nestará nejprve o filosofii, ani o to, k čemu by mohla být užitečná jemu nebo jiným, ale pouze ten, kdo na prvním místě touží po Pravdě (dříve se říkalo po Moudrosti) a kdo ji miluje víc než cokoli jiného. (A snad je třeba upozornit, že tu nejde jen o jednotlivé pravdivé - nebo moudré - poznatky, soudy nebo věty, nýbrž o to, v jakém světle se všechny pravdivé poznatky, soudy nebo věty mohou jako pravdivé teprve ukázat; proto ty majuskule.) Z toho vyplývá, že filosofie tu je především pro Pravdu a kvůli Pravdě; proto jí nesmí jít o lidi na prvním, ale až na druhém místě. V tomto smyslu se pak každý filosof musí řídit především Pravdou, tj. tím, co je „tím pravým“ (v té či oné situaci).

Ani Pravda tu není kvůli lidem, ale právě naopak lidé kvůli Pravdě. Proto napsal Emanuel Rádl ve svém filosofickém odkazu, že „ne my máme pravdu, ale pravda má nás“. Co to však znamená, že Pravda má nás? Především to, že jí máme být k dispozici, protože nás potřebuje. A protože nás potřebuje, také k nám přichází, tj. má o nás zájem, stojíme jí za to, aby za námi a k nám přicházela. Ale odkud k nám „přichází“? Pravda není přece žádný „předmět“, není to žádná „věc“, jakou jsou všechny předměty a věci, s nimiž se setkáváme ve světě kolem sebe. Pravda k nám nepřichází ze světa daných předmětů a věcí kolem nás, ale nepřichází k nám ani z minulosti (i když v minulosti „přicházela“ k lidem, kteří žili před námi a kteří nám o tom zanechali spoustu zpráv a záznamů – ovšem i ty musíme číst a studovat znovu ve světle Pravdy, která přichází hic et nunc také k nám – aspoň se o to musíme snažit). Takže Pravda k nám přichází z budoucnosti (a tak přicházela i k našim předchůdcům, a tak bude i nadále přicházet k našim potomkům). Právě proto nesmíme Pravdu zaměňovat za žádnou „věc“, za žádné „jsoucno“: Pravda není žádné „jsoucno“, není to nic, o čem bychom mohli právem říci, že to „jest“ (v ontickém smyslu), že to je „jsoucí“. Právě v tomto (ontickém) smyslu platí, že Pravda je vlastně „ne-jsoucí“, tj. že má „mé-ontický“ charakter. Rádl to vyjadřuje tak, že Pravda vlastně „není“, ale že „má být“; a protože si uvědomuje jistou nedokonalost tohoto vyjádření, upozorňuje hned na to, že to, co „má být“, je skutečnější než to, co jenom „jest“.

Musíme proto celou otázku chápat jinak, než by nám mohlo zprvu napadat. Filosof (i filosofie) musí mít na lidech zájem, musí k nim přicházet a oslovovat je, protože jim musí vyřizovat, co jim vzkazuje ta přicházející Pravda, která nemůže být ovšem k přicházení donucována, ale může přicházet i nepřicházet, a může přicházet nejen k filosofům, ale i k nefilosofům (v bibli máme krásný příběh, jak k Balámovi promluvila dokonce oslice). Z toho by někdo mohl – nejspíš v zájmu oslic a oslů – vyvodit, že filosofie je zbytečná, že si Pravda ve svém přicházení jistě dokáže dnes i v budoucnosti poradit i bez filosofů a bez filosofie. Na tom něco je (vždyť i osel může někdy promluvit, aby to mělo aspoň zčásti dobrý smysl). Ale jde ještě o něco jiného, dalšího. Filosofie jistě není nezbytná pro to, aby existoval svět, ani pro to, aby vznikl a rozvíjel se život od nejnižších až po nejvyšší formy. A filosofie určitě není zásadně potřebná ani k lidskému životu; lidsky je možno žít i bez filosofie. Je ovšem otázkou, zda je možno opravdu lidsky žít i bez lásky k Pravdě a bez touhy po ní. Ale je tu jedna historická výjimka: Evropan, který nemá ponětí nejen o „lásce k pravdě“, ale ani o filosofii v tom poněkud profesionalizovaném smyslu (jako určité myšlenkové disciplíně, jak vznikla ve starém Řecku a jak se potom rozšířila, ale také už na přelomu tisíciletí vypadala na uhynutí, ale zásluhou křesťanů se v mnoha nových podobách trvale až do dneška udržela navzdory všem nesnázím a úpadkovým dobám atd.), je nejen upadlým Evropanem, ale – odvážím se té provokace – i upadlým člověkem. Proč to tak mohu říci? Filosofie se totiž nešíří jen prostřednictvím „vzdělávání“, ale také a možná dosud hlavně „nákazou“, infekcí. Malé děti jsou v Evropě (i jinde na světě, kam něco z Evropy a evropanství proniklo, třeba jen v podobě techniky či technovyvídy) ohroženy zlomky a útržky starých, dávno už zvetšených filosofií již v té chvíli, kdy začínají vstupovat do světa rodného jazyka. A právě to se jim i dalším stává čímsi krajně nebezpečným, protože ještě neměly možnost si vypracovat náležitou rezistenci, takže těm útržkům – zejména právě v nejtěžším věku – bezmocně podléhají. Prakticky každý Evropan už od malička nasákl nevědomky mnohými takovými „infekčními činiteli“, a v jeho životě se mu to může vymstít, protože může časem podlehnout i vážným chorobám ducha, které využívají a zneužívají jeho nepřipravenosti čelit takovým někdy jen osobním a zdánlivě

„individuálním“ deviacím, jindy však dokonce masovým epidemiím, ba někdy i pandemiím, jejichž důsledky daleko přesahují z oblasti pouhého myšlení do oblasti společenské, politické, vědecké atd. (Nemohu tu jmenovat leč nahodilé příklady: etatismus, válečnictví, fašismus, nacionalismus a šovinismus, náboženská zaslepenost, ideologicky odůvodňovaný terorismus nejrůznějšího ražení atd.)

Jedinou vakcínou proti podobným individuálním nebo zejména masovým chorobám se pak stává jakási filosofická propedeutika, která ovšem sama o sobě může rovněž propadat podobným chorobám a dokonce se v některých případech stávat „filosofickým přenašečem“, „bacilonosičem“, jehož působení se může blížit biblickému vyhánění d'ábla belzebubem. Jedinou obranou před takovými neblahými následky (které by bez vynálezu – a ovšem zneužití – filosofie byly nevznikly, protože by nebyly bez útržků pa-filosofií vůbec možné) je pak pěstování filosofie jako oboru na vyšších až nejvyšších úrovních, a ovšem především vzájemná kritika, do níž nikdo mocensky ani jinak nemá a nesmí zasahovat.

No, a tak se nakonec ukazuje, že lidé – aspoň evropsky nějak poznamenaní lidé – přece jen filosofii aspoň v nějaké míře a podobě mohou potřebovat, ba že je v jistých zvláštních a třeba vypjatých situacích pro ně opravdu nezbytná.

Ladislav Hejdánek

--- --- ---

Vyšlo in: FILÉ (studentský časopis KPF FF UJEP), 3, 2008, str. 28 - 31